Šta Balkanski barometar može, a šta ne može da izmjeri

Miloš Kankaraš, AdriaMont Consulting, Podgorica. Sažetak radnog rada "What the Balkan Barometer can and cannot rank" (septembar 2026). Izdavač: Centar za psihologiju, Podgorica.

Svakog decembra Savjet za regionalnu saradnju (RCC) objavi Balkanski barometar, a iste rečenice zatim putuju kroz ministarstva, delegacije EU, banke i redakcije: podrška članstvu u EU dostigla je rekord, građani više vjeruju vjerskim zajednicama nego parlamentima, rast cijena je prva briga regiona. Barometar je jedino istraživanje koje te rečenice proizvodi za svih šest ekonomija Zapadnog Balkana istovremeno, po istom upitniku, u istim sedmicama, i to od 2015. godine. Zato se njegovi brojevi tretiraju kao mišljenje regiona, a ne kao procjena jednog istraživanja.

Instrument koji se tako koristi može se ispitati kao svaki mjerni instrument: koliko precizno smješta svaku ekonomiju, da li je regionalni "WB6" procenat ono što čitalac misli da jeste, da li poređenja iz godine u godinu počivaju na istom pitanju, da li skale mjere isto u svim jezičkim verzijama i da li dokumentacija dozvoljava čitaocu da to sam provjeri. To su pitanja koja rad postavlja. Ne pita da li su građani regiona u pravu o bilo čemu.

Odakle podaci

Ispitivanje je bilo moguće zato što je RCC objavio ono što je za njega potrebno: na stranici s rezultatima interaktivne baze stoji link "Balkan Barometer Micro Data" ka SPSS datotekama na nivou ispitanika za svako izdanje od 2017. do 2025. godine. Rad koristi izdanja 2023, 2024. i 2025. (oko 1.000 ispitanika po ekonomiji), interaktivnu bazu i objavljene izvještaje.

Prvi nalaz je pohvalan: od 444 objavljena procenta po ekonomiji i pitanju, 440 se iz mikropodataka reprodukuje unutar jednog poena, i svako ko preuzme iste datoteke može to ponoviti.

Šta Barometar može da rangira

Dvije ekonomije s po 1.000 ispitanika mogu se pouzdano razlikovati kada im se procenti razlikuju za oko četiri poena pod prostim slučajnim uzorkom, a za oko šest poena kada se uračuna grupisanje uzorka po naseljima, koje RCC ne objavljuje i koje rad procjenjuje iz opština zabilježenih u datoteci. Većina razlika koje Barometar saopštava veća je od toga. Na trideset naslovnih pitanja iz 2025. godine, 71 odsto od po petnaest parova ekonomija razlikuje se pouzdano (61 odsto uz korekciju za višestruka poređenja).

Podrška članstvu u EU je školski primjer, jer je to naslovni nalaz i jer je pitanje isto u sva tri izdanja. U 2025. godini članstvo je ocijenilo dobrim 86 odsto ispitanika u Albaniji, 78 na Kosovu*, 62 u Sjevernoj Makedoniji, po 59 u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori i 42 u Srbiji. Prvo mjesto Albanije, drugo Kosova* i šesto Srbije potvrđuju se pod svakom razumnom pretpostavkom o uzorku. Barometar može da kaže da je podrška najviša u Albaniji i na Kosovu*, najniža u Srbiji, i da razlika između vrha i dna prelazi četrdeset poena.

Baterija povjerenja u institucije, u svakom izdanju najduža skala u upitniku, ponaša se dovoljno slično u svih šest ekonomija da se poređenja mogu tumačiti: struktura i saturacije su iste, a razlika je

ograničena na dvije stavke u po jednoj ekonomiji (o tome niže). Pet od sedam stavki uporedivo je svuda onako kako je objavljeno.

Šta ne može

Susjedna mjesta

Ista računica koja potvrđuje velike razlike uskraćuje podršku malima. Od pet razlika između susjednih mjesta na rang-listi, pouzdano se razlikuje 40 odsto (31 odsto uz korekciju), a potpuni redosljed svih šest ekonomija podržan je na jednom od trideset pitanja. Na pitanju o EU tri srednje ekonomije, Sjeverna Makedonija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora, sa 62, 59 i 59 odsto, dijele mjesta od trećeg do petog. Ko izvještava da je Sjeverna Makedonija treća a Crna Gora peta, izvještava o uzorku, ne o stanovništvu. Pravilo je jednostavno i izvještaji ga ne navode: razlika od oko šest i više poena je nalaz, razlika od dva ili tri poena nije.

Regionalni procenat

"WB6" je prosta aritmetička sredina šest procenata. RCC to kaže u ključnim nalazima za 2025: rezultati su "agregirani, pri čemu svaka ekonomija doprinosi jednako; ponderisanje nije primijenjeno". To je legitimna konvencija za savjet šest ravnopravnih članica, mišljenje prosječne ekonomije, ali nije ono što čitalac podrazumijeva kada se broj saopštava kao mišljenje građana regiona, u kojem Srbija sa 6,5 miliona stanovnika vrijedi deset Crnih Gora. Ponderisano stanovništvom, podrška članstvu u EU u 2025. godini nije 64 nego 58 odsto; povjerenje u NATO nije 57 nego 45; povjerenje u EU nije 62 nego 54. Rekordni rast od 2024. godine opstaje na oba načina, ali nivo saopšten regionu za šest poena je viši od nivoa koji stanovništvo regiona drži. Baza uz to bilježi da su do 2019. ekonomije ulazile u regionalni prosjek srazmjerno stanovništvu, a od 2020. jednako: serija mijenja značenje na pola puta, bez napomene.

Promjena iz godine u godinu

Da bi se reklo "porast sa 54 na 64 odsto", isto pitanje mora biti postavljeno na isti način. Od 24 naslovne serije prisutne u sva tri izdanja, četiri ispunjavaju taj uslov u sva tri izdanja; između 2024. i 2025. uporedivo je devet od 24. Ostale su promijenile formulaciju, skalu, osnovu ili ponuđene odgovore: ocjena ekonomske situacije prešla je sa skale zadovoljstva na skalu od "veoma dobro" do "veoma loše"; finansije domaćinstva sa pet stepeni na jedanaest; najvažniji problemi sa dva pomena među šesnaest opcija na tri među četrnaest, a opcija "rast cijena" 2023. godine nije ni postojala; skale povjerenja u institucije promijenile su i riječ i osnovu. Između 2024. i 2025. kretanja na promijenjenim serijama u prosjeku iznose 14 poena, a na stabilnim šest, što je razlika koju bi promjena instrumenta i trebalo da doda. Najveća pojedinačna kretanja na stabilnim pitanjima su u jednoj ekonomiji i jednoj godini: u Crnoj Gori je podrška EU pala sa 60 na 39 odsto između 2023. i 2024, pa se vratila na 58 u 2025; isti obrazac imaju i pitanja o lažnim vijestima i o nadi. Dva čitanja su moguća: da se mišljenje u Crnoj Gori pomjerilo i vratilo, što politički kalendar tih godina može da podrži, ili efekat terenskog rada u izdanju 2024, u kojem crnogorski uzorak ima najviši udio odgovora "ne znam" te godine i najviše davanja istog odgovora na sva pitanja u nizu u sve tri godine. Jedini test koji datoteka dozvoljava ne podržava drugo čitanje, a ništa drugo u njoj, ni anketar ni tačka uzorkovanja, ne može da presudi.

Prosjeci na skalama povjerenja

Prosjek prevedenih stavki može se porediti među grupama samo ako stavke u svakoj grupi rade isto. Za bateriju povjerenja u političke institucije iz 2025. godine to važi za pet od sedam stavki. Odstupaju dvije: policija na Kosovu*, gdje ispitanici iskazuju za cio stepen više povjerenja nego što bi njihovo povjerenje u ostale institucije predvidjelo, i sudovi u Sjevernoj Makedoniji, za pola stepena manje. To su nalazi o institucijama, ne greške istraživanja. Ali kada se te dvije stavke izuzmu, jasno prvo mjesto Kosova* na sirovim prosjecima nestaje: Kosovo* i Sjeverna Makedonija dijele vrh, a prve tri ekonomije se na ispravljenim mjerama ne mogu razdvojiti. Analiza po nacionalnosti u izdanju 2023. ne nalazi da odstupanja prate jezik: dvije jezičke grupe u istoj ekonomiji nisu dalje jedna od druge nego dvije ekonomije s istim jezikom.

Greške

U bazi su za 2024. godinu zamijenjeni redovi Kosova* i Sjeverne Makedonije na pitanju o ekonomskoj situaciji; u koloni udjela za 2019. zamijenjene su Sjeverna Makedonija i Srbija; u datoteci za 2025. dva pitanja o stanju u zemlji nemaju nijedan odgovor "veoma dobro" i imaju 13 do 34 odsto nedostajućih vrijednosti; a četiri pitanja o regionalnoj saradnji na Kosovu* gotovo da nisu međusobno povezana, za razliku od svih ostalih ekonomija. Sve četvoro rad upućuje RCC-u prije objavljivanja, radi ispravke ili objašnjenja.

Četiri stvari koje bi tehnički izvještaj morao da sadrži

Javna dokumentacija dva objavljena izdanja, ocijenjena na šesnaest elemenata izvedenih iz onoga što Evropsko društveno istraživanje, Eurobarometar i standard transparentnosti AAPOR-a objavljuju rutinski, postiže 16 od 32 boda. Tri elementa nemaju nijedan bod ni u jednom izdanju: preciznost, uporedivost serije i ograničenja. Zatvorile bi ih četiri stvari, a nijedna ne traži promjenu samog istraživanja.

1. Iskaz o preciznosti: tabela intervala povjerenja za veličinu uzorka po ekonomiji, kakvu Eurobarometar štampa u svakom tehničkom aneksu, uz efekat dizajna uzorka.
2. Iskaz o tome šta regionalni procenat procjenjuje, uz broj ponderisan stanovništvom za naslovna pitanja.
3. Dnevnik promjena upitnika: stranica po izdanju sa svakim pitanjem kojem se promijenila formulacija, skala, osnova ili ponuđeni odgovori.
4. Dokumentovana datoteka: jezik intervjua, upotrijebljeni ponderi, kodna knjiga i uslovi korišćenja, a u zaštićenoj verziji i identifikatori tačke uzorkovanja i anketara. S tim promjenljivama bi se mjerna invarijantnost mogla provjeriti i unutar ekonomija, kako to radi Evropsko društveno istraživanje.

Ništa od ovoga nije kritika terenskog rada, koji svoje brojeve reprodukuje u poen, ni odluke RCC-a da objavi datoteke, bez koje ovog rada ne bi bilo. To je opis razdaljine između onoga što instrument mjeri i onoga što se u njegovo ime govori, i četiri dokumenta koja bi je zatvorila.

Kosovo: naziv ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i mišljenjem MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova. Rad i paket: SocArXiv i Zenodo. Primjer usluge Revizija kvaliteta mjerenja, adriamont.me.*